

Prvý spoločný kráľ

Štefan založil mnohonárodné
kresťanské Uhorsko
s autonómnu Nitrou

Vo viedenskej obrázkovej kronike zo 14. storočia je zobrazený svätý Štefan, prvý uhorský kráľ. Na bojovom štíte, na vlajke a na hrudi má zobrazený znak s dvojitém krížom na trojvrší. V Maďarskom národnom múzeu v Budapešti sa s týmto znakom stretnete mnoho ráz. Nájdete ho rovnako na hrudi známeho Istvána Tiszu, ktorý bol predsedom vlády Uhorska ešte rok pred rozpadom monarchie. Dvojkríž na trojvrší sa v roku 1918 stal symbolom Slovenska vstupujúceho do nového česko-slovenského štátu. Len sa trochu pomenili farby z maďarského na slovenský spôsob. Maďari si ho v štátnom znaku ponechali v pôvodných farbách. Čo si o tom myslieť? Hlásia sa Slováci k uhorskému kráľovi Štefanovi? Podieľali sa na vytváraní novej ríše? Alebo si po rozpade monarchie po roku 1918 jednoducho ukradli časť predchádzajúcej zaužívanej národnej symboliky Uhorska?

Najskôr treba povedať, že v čase kraľovania Štefana sa uvedený znak s veľkou pravdepodobnosťou nepoužíval. Vo viedenskej kronike sa v súvislosti so Štefanom objavil až o vyše dvesto rokov neskôr. Pred knižným zobrazením ho prvý raz vidíme na minciach až za Bela III. v poslednej tretine 12. storočia. Možno je, že prví uhorskí kráľi si ho osvojili skôr, no v ich erbe sa neobjavil. Erbom Arpádovcov sa stali vodorovné strieborno-červené pásy – dnes druhá časť znaku Maďarska. A možno dvojkríž súvisí iba s aktivitou Bela III., ktorý pohostil križiakov pripravujúcich sa na výpravu do Svätej zeme. Ako je známe, križiaci používali na odeve jednoduchý znak kríža, Belo sa možno od nich chcel odlíšiť a použil inakší kríž.¹⁷ Ak by bol Štefan vyzdvihol dvojkríž ešte za svojej vlády, pravdepodobne by sme ho našli aj na minciach. Tie však namiesto toho nesú nápis *PRESLAVA CIV*, čo svedčí, že sa razili v Bratislave.

Dvojkríž používali Byzantínci, preto na novodobých zobrazeniach slovenských apoštolov Cyrila a Metoda nemôže chýbať. Slováci odvolávajúci sa na civilizačný prínos týchto dvoch Byzantíncov v podmienkach Veľkej Moravy odvodzujú pôvod symbolu už z 9. storočia. Znak sa vtedy mal stať symbolom pre Nitriansko, dnešné Slovensko. Tak ako v prípade Štefana, dôkaz o tom neexistuje. Hľadajúc pôvod vzniku znaku, môžeme sa odvolávať iba na teórie. Jedna z nich hovorí, že trojvršie, na ktorom sa po byzantskom pokresťančení objavil dvojitý kríž, je verným odrazom konkrétnych prírodných útvarov. Stará obchodná cesta z Moravy na Slovensko do oblasti Trnavy a Nitry viedla cez priesmyk malých Karpát tam, kde sa dnes nachádza dedina Buková. Ak z tohto priesmyku vystúpite smerom na východ na otvorenú rovinu, nestojí pred vami už nijaká prírodná prekážka. Za dobrého počasia uvidíte na obzore trojvršie ako vystrihnuté z uhorského, dnes maďarského a slovenského štátneho znaku. Tvorí ho nitriansky Zobor s okolitými kopcami – prekrývajú sa práve tak, že vytvárajú súmerné trojvršie. Práve cestujúci do Nitrianska zo západu mohli prisúdiť podľa tohto prírodného úkazu krajine za Malými Karpatmi

nové označenie. Možno na ich mapách bolo zaznačené trojvršie, aby ľahko po-trafili do Nitry, vtedy najvýznamnejšieho sídla na okolí. Isté je, že prvý raz po-tvrdený výskyt dvojkríža sa objavuje až v 13. storočí, keď sa stáva súčasťou er-bov niektorých miest, prevažne v severnom Uhorsku. Dodnes ho môžeme nájsť v erboch Nitry, Rajca, Šurian, Topoľčian, Zvolena, Žiliny; v prípade Levoče, Plešivca a Skalice je dokonca umiestnený na trojvrší.

Uvedené príklady naznačujú, že tento symbol mal súvis s územím hor-ného Uhorska, teda zhruba dnešného Slovenska. Hľadať korene jeho vzni-ku nemá zmysel, lebo chýbajú pramene. Dostať sa k jadru veci by však bolo zaujímavé, lebo dvojkríž na trojvrší je dnes symbol používaný Slovenskom i Maďarskom. Nachádza sa v štátnych znakoch oboch štátov, len v iných far-bách. Možno tento vlastnícky vzťah k jednému symbolu je dôkazom, že his-tória Slovákov a Maďarov sa začínala spoločne.

Opustíme symboliku a vrátime sa do reálnych pomerov 10. storočia, obdobia predchádzajúceho založeniu Uhorského kráľovstva. Starí Maďa-ri boli v roku 955 porazení spoločným fransko-českým vojskom. Bola to bitka, po ktorej sa vykonávali nad maďarskými vojvodcami potupné tresty smrti a po nej začali maďarské výpady do západnej Európy rednúť. Vý-chodofranská ríša natoľko zosilnela, že v priestore na sever a na juh od Álp sa vytvorila Svätá ríša rímska, v ktorej dominovali Nemci. Išlo o aký-si pokus obnoviť slávu Západorímskej ríše zaniknutej pred poltisícročím. Zmeny zasiahli východ. Byzantská ríša porazila Bulharsko, obnovila svo-ju starú slávu a v 11. storočí dosiahla vrchol rozkvetu, z ktorého potom už len padala až k definitívnej porážke osmanskými Turkami v 15. storočí. Maďari sa v susedstve dvoch hegemónov ocitli v smrteľnom nebezpečen-stve a hrozilo im, že sa dostanú do situácie Avarov, ktorí zmizli z histó-rie. Na rozdiel od nich však Maďari pochopili, že musia konať – definitívne sa usadiť a prijať kresťanstvo.¹⁸

Podunajská oblasť zabraná Maďarmi bola vtedy rozdelená na niekoľ-ko nezávislých častí spravovaných kmeňovými náčelníkmi. Najsilnejšiu pozíciu mali Arpádovci ovládajúci väčšinu územia dnešného Maďarska. V roku 970 sa stal kniežatom Arpádov pravnuke Gejza a v Nitriansku jeho brat Michal. Gejza pochopil výzvu doby a spravil to, čo Rastislav vo Veľkej Morave pred vyše sto rokmi: pozval na svoje územie christianizačnú misiu. Rozdiel bol iba v tom, že tentoraz sa neobrátil na Byzanciu, ale na Východofranskú ríšu. Podobne ako v Rastislavovej Veľkej Morave už mali predchá-dzajúce skúsenosti s kresťanstvom od Frankov, v Gejzovom kniežatstve bolo známe kresťanstvo od Nitranov a Byzantíncov. Gejzovi rovnako ako Rasti-slavovi s misiou vyhovel. Gejza však svoju snahu dotiahol cez svojho syna Vajka do konca, kým Rastislav cez synovca Svätopluka nie.

Strojcom obratu v maďarských dejinách bol teda Gejza. Ten pripravil pôdu pre svojho syna Vajka, neskôr pokrsteného pod menom Štefan. Bolo to podobné ako v časoch najväčšej gréckej slávy, keď málo spomínaný Filip Macedónsky vydláždil cestu k úspechu svojmu výnimočnému synovi Alexandrovi. Filip učil Alexandra vojenskému umeniu a diplomacii, Gejza svojho syna vlastne tomu istému, pričom je pravdepodobné, že sám sa na tejto ceste dal pokrstiť iba účelovo.¹⁹

Štefan pochopil, ako sa dá vybudovať kráľovstvo

Štefanov nástup k moci nebol vôbec jednoduchý. Po smrti otca sa proti nemu vzbúril bratanec z juhovýchodnej časti krajiny menom Kopáň (maď. Koppány). Štefan utiekol do Nitrianska a odtiaľ s pomocou slovanských veľmožov Hunta a Poznana a nemeckých pomocníkov svojej bavorskej manželky Gizely porazil vzbúrencov. Potvrdil svoju pozíciu ostrihomskeho veľkokniežata. Na výstrahu pre ďalších dal telo Kopáňa rozsekať a jeho časti poslať do kútov vtedajšieho Uhorska, aby varoval ďalších potenciálnych vzbúrencov pred podobným konaním. Tri roky po tejto udalosti bol Štefan na pokyn pápeža a so súhlasom nemeckého cisára korunovaný v magickom roku 1000 (možno na začiatku roka 1001) za panovníka Uhorska.

Nech už Štefanovi pripočítame akékoľvek kruté kroky pri jeho nástupe k moci, nedá sa to pokladať za výnimku vo vtedajšom stredovekom svete. V bitke o územia a tróny boli povolené akékoľvek spôsoby. Vojny boli spojené s lúpežami a úplným ničením majetku protivníka. Výnimkou neboli Slovania navzájom bojujúci proti sebe a proti iným. Práve keď do Karpatskej kotliny dorazili Maďari, medzi miestnymi Slovanmi zúrili bitky. V nešťostnom boji sa každý spájal s každým, Slovania s Maďarmi, potom s Frankami a potom zas naopak. Keď Maďari prenikali do nemeckého Saska, sprevádzalo ich vojsko Moravanov a Čechov, pričom Sasko ostalo také vyplienené a neživotaschopné, že odchodom zvyšných miestnych obyvateľov sa takmer vyľudnilo. Cirkve bola často predmetom či iniciátorom násillia. Keď Svätopluk vyhnal z Veľkej Moravy Metodových žiakov, nešlo o obyčajný odchod. Mnoho duchovných bolo predaných do otroctva – takže z vyhnania bol i ekonomický prospech. V dynastických sporoch sa vraždilo či kaličilo. Bežným spôsobom, ako sa zbaviť príbuzného, potenciálne si vznášajúceho nárok na trón, bolo mrženie, len aby sa panovníci vyhli odsudzovaným príbuzenským vraždám. Robili tak Bavori, zvykli si na to Moravia, Česi, Maďari. Štefan, už ako kráľ a neskôr aj vyhlásený svätec, nechal oslepiť Vazula, možného uchádzača o trón.

Všetko sa konalo v záujme udržania moci a posilnenia kráľovstva. Možno predpokladať, že pobožný Štefan konal skôr v záujme druhého cieľa. Dostať

na hlavu korunu bolo prejavom Božej moci, a preto si ju bolo treba udržať. Osobnú moc si nový panovník popri odstránení konkurencie upevnil najmä zhabaním pôdy rebelujúcich kniežat. Spustil proces, po ktorom uhorskí králi získali dve tretiny všetkej pôdy v novej ríši. Šľachtici sa tak vlastne stali iba nájomcami, ak si kráľ nezmyslel im z nejakého dôvodu pôdu späť darovať. Štefan podporoval pokresťančovanie pohanov v ríši, aj keď tento proces bol dlhý a v budúcnosti sa ešte mal na tróne objaviť polopohanský kumánsky kráľ. Za kraľovania Štefana sa cirkvi začal platiť desiatok. Kráľ podporoval výstavbu benediktínskych kláštorov, zakladal biskupstvá a v Ostrihome popri kráľovskom sídle zriadil arcibiskupstvo.

Štefan administratívne zreorganizoval kráľovstvo, rozdelil ho na 45 hradných komitátov a podriadil pod svoju právomoc. Nerozdeleným územím ostalo iba Nitriansko a Marošvárske kniežatstvo pri dolnom toku rieky Dunaj. To však neskôr Štefan dobyl a podelil ho na územné jednotky ako zvyšok kráľovstva. Neskôr popri Biharsku ako jediné polozávislé kniežatstvo v rámci Uhorského kráľovstva pretrvávalo len Nitriansko. Celé územie ostávalo v podstate v tom istom režime ako za Veľkej Moravy – bolo síce podriadené panovníkovi, ale malo osobitné privilégia. Svedčí to o jeho územnej celistvosti. Bolo rozdelené na menšie celky, no tie podliehali nitrianskemu kniežatu, nie priamo panovníkovi. Svoje postavenie si Nitriansko udržalo až do konca 11. storočia, keď sa nevyhlo osudu ostatných častí kráľovstva.

Komitátna sústava sa podľa historika Richarda Marsinu opierala o predchádzajúci organizačno-správny vývoj na tomto území. Dokladom toho sú slovenské názvy jednotlivých komitátov alebo komitátnych hradov – Nitra, Bratislava, Komárno, Trenčín, Zvolen, možno aj Tekov, ale aj Esztergom (slov. Ostrihom), Nógrád (slov. Novohrad), Pilis (slov. Pilíš, Pleš), Visegrád (Vyšehrad) a Csongrád (Čorngrad). Maďarská historiografia takéto niečo nespomína, no sídelná kontinuita je na mnohých miestach dokázaná archeologicky, napríklad v Bratislave, Nitre, Trenčíne. Komitáty sa nazývali aj župami, čo je pôvodom slovenské slovo, a maďarský názov špán pochádza zo slovenského slova župan. Župy, neskôr nesúce označenie stolice, sa síce v nasledujúcich obdobiach čiastočne menili, ale ich systém sa v podstate zachoval až do 20. storočia. Stolice, tak ako vznikli na začiatku 12. storočia, boli na Slovensku čitateľné ešte nedávno: bratislavská, nitrianska, trenčianska, hontianska, novohradská, zvolenská či zemplínska.

Štefan vlastne konal tak, ako to bolo vtedy v kresťanských ríšach zaužívané. Maďarskí kmeňoví vodcovia boli iba ešte nedávno kočovníci a bojovníci, preto povolával zo zahraničia kňazov, učených ľudí, šľachticov, vojakov. Sám bol príkladom, za manželku mal bavorskú princeznú. Nehľadel na pôvod, dôležité pre neho bolo, aby schopní jednotlivci slúžili novému štátu. Povolal do Uhorska cudzie kmene, a tak sa stalo, že sa tu dokonca objavili Pečenehovia, odvekí

maďarskí nepriatelia. Podporoval cezhraničné sobáše, čím sa usiloval zafixovať Uhorsko v medzinárodnej diplomacii. Hoci si Štefan vydobyl kráľovskú autoritu, potomkov kmeňových vodcov veliacich Maďarom pred vyše sto rokmi pri príchode do Karpatskej kotliny i spriaznených veľmožov z pôvodného obyvateľstva ponechal slobodnými ľuďmi, dá sa povedať svojimi poradcami. Okrem povinností voči cirkvi neplatili žiadne dane a mali kráľovstvu zabezpečovať vojsko.

Preberanie západných vzorov a prijímanie prisťahovalcov cudzieho pôvodu rozšírilo mnohojazyčnú štruktúru Uhorska. Popri maďarských, tureckých a slovanských jazykoch sa začala uplatňovať latinčina, nemčina a jazyky iných prisťahovalcov. Štefan vydal prvé uhorské zákony. Na ich roveň možno položiť *Mravné ponaučenie kráľovičovi Imrichovi*. Imrich bol Štefanov syn, mal sa stať budúcim kráľom, ale tragicky zahynul pri poľovačke ešte za otcovho života. Štefan v knihe vyzýva budúceho panovníka, aby rešpektoval reč a zvyky hostí, lebo obohacujú celé kráľovstvo. Možno predpokladať, že sa to týkalo nielen prisťahovalcov zo zahraničia, ale rovnako domáceho slovanského obyvateľstva. Krajina s jedným jazykom je podľa Štefana krehká, preto treba vítať cudzincov s inými jazykmi a zvykmi.

Nás zaujíma postoj nového kráľa k Nitranom, povedzme, k starým Slovákom. Keďže Štefan bol pred príchodom údelným kniežaťom v Nitre, vďaka svojim schopnostiam si vybudoval dobré vzťahy s miestnymi veľmožmi. Už sme spomínali Hunta a Poznana, ktorí mu pomohli v boji proti vzbúrenému Kopáňovi. Možno obaja iba vypočítavo stavili na jednu kartu, Štefanovu, a vyšlo im to. A možno to bolo inak. Išlo o Nitranov, teda pravdepodobne kresťanov, ktorí logicky podporili kresťanského kráľa proti pohanskému Kopáňovmu vojsku. Rody Huntov a Poznanovcov vlastnili veľké majetky v oblasti hornej Nitry a juhu stredného Slovenska, ktorý dodnes nesie podľa tohto rodu názov – Hont. Okrem nich dokázali historici vystopovať ďalšie silné slovanské rody – Miškovcov a Bogatovcov-Radvanovcov.

Zaujímavou epizódou vo vývoji Nitrianska bolo obsadenie jeho územia až po Dunaj na začiatku 11. storočia poľským kráľom Boleslavom Chrabrým. Možno konal iba v prospech vyhnaného Štefanovho bratanca Ladislava Lysého, no nedá sa vylúčiť priamy záujem o toto územie. Ak by si boli poľskí králi udržali Nitriansko vo svojej moci, dnešné Slovensko by sa stalo súčasťou väčšieho slovanského celku. Namiesto toho od dvadsiatych rokov 11. storočia ostalo ešte na 900 rokov v Uhorsku. Záujem Poliakov a neskôr Čechov o Nitriansko vyplýval z jeho hospodárskej vyspelosti. Napríklad v päťdesiatych až šesťdesiatych rokoch 11. storočia vládol v tejto najvyspelejšej tretine Uhorského kráľovstva takmer nezávisle knieža Belo, ktorý mal osobitné vojsko. Razil vlastné mince, asi zo striebra vyťaženého v Banskej Štiavnici. Tie boli hodnotnejšie ako kráľovské denáre. Znalec uhorských dejín Macartney si myslí, že definitívnu moc

nad západnou polovicou Slovenska, zhruba nad údoliami Váhu a Nitry, ktorej postavenie bolo najmä v 10. storočí nejasné, si uhorskí králi získali až na konci 11. storočia.

Uhorsko sa za kraľovania Štefana rozprestieralo v celej Karpatskej kotlině. Zo severu a východu tvorili prirodzenú hranicu karpatské hrebene. Južnou hranicou bol Dunaj a rieky Dráva a Sáva. Na západe sa hranica tiahla po rieke Morave a Litave. Rozsah kráľovstva sa neskôr menil, najvýraznejšie rozšírenie prišlo v 12. storočí, keď pribudlo Slavónsko a Chorvátsko.

Arpádovci mali v žilách veľa slovanskej krvi

Dvadsaťaugusta 1083 vyhlásili uhorského kráľa Štefana I. za svätého. Otvorili jeho hrob, zachovanú pravú ruku oddelili od tela a pozdvihli ju na oltár v bazilike v Stoličnom Belehrade (maď. Székesfehérvár). Odvtedy je tento deň v Uhorsku a Maďarsku sviatkom svätého Štefana. Ide o najväčší sviatok Maďarov a významom sa mu približuje len 15. marec – deň revolúcie a boja za slobodu, keď si pripomínajú revolúciu z rokov 1848 a 1849.

Majú byť Maďari na čo hrdí? Určite majú. Štefan pochádzal priamo z vetvy Arpádovcov. Bol priamym potomkom Arpáda, vodcu, ktorý priviedol maďarské kmene do Karpatskej kotliny a našiel pre ne novú domovinu. Štefan s pomocou svojho otca Gejzu pochopil atmosféru doby a urobil veľký obrat v dejinách strednej Európy. Mechanizmom používaným vo vtedajšej vyspelej Európe založil Uhorské kráľovstvo, vkladil ho medzi mocnosti a odtrhol od podriadenosti k okoliu. Vniesol doň kresťanstvo a vyhlásil ho za štátnu vieru, čím prevzal osvedčený západný systém filozofie, spoločenského života a vládnutia. Dokázal presvedčiť pohanských veľmožov – silou argumentov i zbraní –, aby tento nový systém prijali. Podriadil si pôvodné obyvateľstvo, dal mu podiel na moci. Využil dovtedajšie výdobytky predchádzajúcich režimov, rozprúdil hospodársky život. Zo zahraničia povolal učencov, kňazov, vojakov, len aby obohatil nové kráľovstvo. Neraz sa dočkal výčitiek, že uprednostňuje cudzincov pred domácimi, ale problémy dokázal riešiť. Musel byť silnou osobnosťou opierajúcou sa o úprimné náboženské presvedčenie.

Macartney hodnotí Štefana ako najmilovanejšiu, najslávnejšiu a azda najdôležitejšiu osobu v uhorskej histórii. Najmä preto, že vďaka mimoriadnym osobným schopnostiam dokázal dovŕšiť dielo svojho otca Gejzu. Robert W. Seton-Watson považuje osobu Štefana za kľúčovú v dejinách Uhorska. Štefan nielenže dokázal svojim poddaným vstúpiť západné myšlienky, ale rovnako pochopil nutnosť povolávať civilizačne vyspelejších cudzincov a tak založil mnohonárodnostnú ríšu. Paul Lendvai oceňuje Štefanov príklon k západnej kresťanskej univerzalistickej ríši, ktorá kontrastovala s pohanským

kniežatstvom, opierajúcim sa len o vlastné sily, ospravedlneným dobytím krajiny a utváraným podľa východných koreňov. Štefan priniesol do Uhorska uznanie dedičného práva a krajine dal mnohonárodný a kultúrne pestrý charakter. Štefana vzácné rovnako chvália maďarskí i slovenskí historici, čo len potvrdzuje úspešné naplnenie jeho zámeru vytvoriť mnohonárodný štát. Napríklad slovenský historik Róbert Letz oceňuje, že počnúc Štefanom etnická príslušnosť nehrala v uhorskej stredovekej dynastii prvoradú úlohu a nijako nebránila prenikaniu slovanského elementu. Arpádovci boli kráľmi všetkých obyvateľov Uhorska, a preto ich nemožno označovať len za maďarských.

Tu sa oplatí na chvíľu pozastaviť. Ako sme uviedli, Štefan mal za manželku bavorskú princeznú. Ak by sa jeho syn Imrich dožil prevzatia žezla po otcovi, na tróne by sa objavil kráľ maďarsko-nemeckého pôvodu. Po Štefanovej smrti v roku 1038 však bola situácia komplikovanejšia. Nemal priameho potomka a medzi Arpádovcami vznikli spory. Situácia bola premenlivá, až na trón v roku 1046 nastúpil nedávny vyhnanec a navrátiliec z Ruska Ondrej. Ten mal v sebe slovanskú krv po svojom otcovi Vazulovi (pomaďarčené slovanské meno Vasilij), synovi slovanskej matky poľského alebo bulharského pôvodu. Vo vyhnanstve sa oženil s dcérou kyjevského veľkokniežaťa Jaroslava Múdreho Anastáziou. Po jeho smrti nastúpil na trón v roku 1060 jeho brat Belo. Tento mal za manželku dcéru poľského kniežaťa Meška II. Adelaidu. V roku 1063 Belo I. zomrel a na trón nastúpil syn Ondreja I. Šalamún, teda polovičný Slovan. O jedenásť rokov sa situácia opäť menila, na trón zasadol syn Bela I. Gejza, teda opäť polovičný Slovan. Tieto polstoročné rýchle výmeny na kráľovskom poste zastavil až v roku 1077 Gejzov brat Ladislav I., znovu polovičný Slovan. Vládal osemnásť rokov a po smrti bol vyhlásený za svätého, podobne ako Štefan I. a jeho syn Imrich. Aby sme skončili výpočet z 11. storočia, dodáme, že po Ladislavovi nastúpil Koloman, syn Gejzu I., teda polovičného Slovana a byzantskej kňažnej Synadené, ktorý sa oženil s Predslavou, dcérou kyjevského kniežaťa Sviatopolka II. Z ich manželstva vzišiel neskorší uhorský kráľ Belo II.

Tento podrobný výpočet pohybu na uhorskom tróne bol potrebný, aby sme si uvedomili, koľko slovanskej krvi kolovalo v Arpádovcoch. Dá sa dokonca povedať, že po sto rokoch jej bolo viac ako maďarskej. Medzi manželkami nenachádzame Slovanky z Nitrianska. Vyberali si ich z iných, nezávislých slovanských dŕžav. Tieto dynastické zväzky upevňovali postavenie Uhorska v okolitom svete. Na začiatku 12. storočia sa Kolomanovi podarilo získať korunu chorvátskeho kráľa, čím sa táto krajina v podstate začlenila do Uhorska na nasledujúcich 800 rokov. Vďaka budovaným zahraničným vzťahom posilným manželskými zväzkami sa na uhorskom dvore vyskytovali slovanské družiny kráľovských manželiek. Zdá sa, že vzdialení príbuzní Štefana I. si zobrali k srdcu ponaučenia pôvodne určené synovi Imrichovi a budovali v ríši národnú

a spoločenskú pestrosť. Macartney zdôrazňuje, že najlepšou vlastnosťou Arpádovcov ako vládcov bolo potieranie vyvyšovania jednej národnosti nad druhou. Toto zaiste vítali Nitrania, ktorých už v 11. storočí neváhajú pomenovať niektorí nezainteresovaní zahraniční autori Slovákmí.²⁰ K tomu treba dodať, že omnoho dôležitejšiu rolu v tých časoch predstavovalo stavovské zaradenie, a nie jazyk alebo miesto pôvodu konkrétnej osoby.

Nitriansko ostávalo v 11. storočí údelným kniežatstvom a v tomto postavení mu mohlo ako-tak konkurovať len susedné Biharsko, s ktorým hraničilo na východe. Skôr ako sa stali kráľmi, pobudli tam Belo I., Gejza I. a Ladislav I. Získanie údelu v Nitre znamenalo posilniť si postavenie v ríši a vlastne čakať na uvoľnený kráľovský trón, prípadne ho z výhodnej pozície získať násilím. Nitriansko muselo byť vyspelé a bohaté, ako sme už spomenuli, Belo I. tam mal honosný dvor a razil vlastné strieborné peniaze. Rovnako sme spomenuli, že v Nitriansku mali silné postavenie slovanskí veľmoži, napríklad potomkovia Huntovcov a Poznanovcov, ktorí sobášnou politikou vytvorili spoločný rod.

Do ustanovovania uhorských kráľov zasahovali zo západu mocní nemeckí kráľi, neváhajúci použiť vojenskú intervenciu. Historik Pavel Dvořák opisuje výpravu Henricha III. v roku 1053 a vo *Viedenskej obrázkovej kronike* nachádza zaujímavú informáciu. Pri obliehaní Bratislavy sa obrancom po bojoch napokon podarilo nepozorovane prevrátať nemecké lode na Dunaji, ktoré sa potopili, a vojsko muselo odísť. V Bratislave bolo mnoho udatných bojovníkov a medzi najlepších patrili Vojtech, Ondrej, Vilungard, Uroš a Martin. Prinajmenšom Vojtech a Uroš boli Slovania, podľa Dvořáka pravdepodobne Slováci. Ondrej I. ostal i vďaka udatnosti slovanských bojovníkov uhorským kráľom.

Do roku 1918 bol 20. august sviatkom aj pre Slovákov v Uhorsku, odvtedy ho nahradili iné. Majú si dnes Slováci pripomínať Štefana ako slávneho muža svojej histórie rovnako ako Maďari? Nemusia, ale tým sa vzdajú časti svojej stredovekej histórie. Nitriansko a jeho veľmoži miešali karty v arpádovskom Uhorsku najmenej do konca 11. storočia. Až na to, že kniežatá možno používali nezrozumiteľný jazyk, situácia bola vlastne podobná ako za Veľkej Moravy. Vtedy zjednocovacie snahy prichádzali spoza rieky Moravy, dve storočia neskôr spoza Dunaja. Hrdosť Slovákov na toto obdobie, keď sa Uhorsko stalo mocnosťou v strednej Európe, môže kalieť len to, že ich predkovia si vlastnými silami nedokázali vybojovať nezávislé postavenie už v časoch Veľkej Moravy.

Keď dnes Maďari oslavujú tisícročnú pamiatku na Štefana, majú na to oprávnený dôvod. V slovanskom prostredí, v mocenskom priestore Byzantskej a Nemeckej ríše, bez zrozumiteľného jazyka a uznávaného náboženstva, navyše s imidžom krutých lupičov dokázali vytvoriť vlastnú ríšu. Celé to trvalo iba niekoľko desaťročí a dnes to vyzerá, akoby na to stačili iba výnimočné schopnosti Štefana a jeho otca Gejzu. Nie je to presne tak, no ich vodcovské

schopnosti sú nepopierateľné. Premyslenou taktikou, odvahou, vojenskou silou a diplomaciou dokázali získať na naplnenie cieľa vlastných súkmeňovcov a pôvodných obyvateľov, nitrianskych Slovanov nevyvímajúc. Ak mali predkovia dnešných Slovákov na tomto diele vedomý podiel, potom iba mrzí, že si ho nedokázali primerane uchovať. Nezmyselné je, aby sa dnešní Slováci obrátili ranému Uhorsku chrbtom. Je to podobné, ako keď budú Maďari vyhlasovať, že zásluhu na stvorení kráľovstva majú iba ich predkovia.

Slováci nemajú dôvod odvracať sa od Štefana

Pre postoj Slovákov k založeniu Uhorského kráľovstva je kľúčová otázka, či sa na jeho zrode plnohodnotne podieľali ich predkovia. Dostatočne na ňu nezodpovie asi nikto, pretože na to niet dostatok dôkazových materiálov. Po boku Štefana sa síce objavujú slovanskí veľmoži Hunt a Poznan, no nie je jasné, či práve oni patrili medzi predkov súčasných Slovákov. Ak prijme-
me východisko, že boli, potom sa predkovia dnešných obyvateľov na sever od Dunaja v mocenskom súperení významnou mierou pričínili o zdarný rozbeh nového kráľovstva. Chápanie národnosti v dnešnom význame je však veľmi zjednodušujúce, lebo vtedy oveľa viac rozhodovalo spoločenské postavenie. Ba možno ešte viac sa prihliadalo na náboženské presvedčenie veľmožov a ich družín. Štefan a pred ním Gejza si vybrali kresťanské náboženstvo, kde bola univerzálnym jazykom latinčina. Keďže toto náboženstvo bolo v Nitriansku historicky zakorenené, práve miestni veľmoži museli hrať popri pozvaných zahraničných hosťoch najdôležitejšiu úlohu. Tak sa stalo, že proti Štefanovi sa postavili vlastní krajanovia odmietajúci vzdať sa svojich pohanských zvykov, a naopak, podporovali ho pokresťančení Slovanovia.

Ak sa Slováci s hrdosťou odvolávajú na veľkomoravskú kresťanskú tradíciu, potom by v Gejzovi a jeho synovi Štefanovi mali vidieť nasledovníkov Rastislava. Ako Rastislav vyvinul najskôr neúspešne v Ríme a potom úspešne v Konštantínopole úsilie na príchod kresťanskej misie na Veľkú Moravu, tak sa to o vyše sto rokov podarilo zopakovať prvým Arpádovcom, pričom na tomto podujatí sa už podieľali slovanskí kňazi. Na rozdiel od slovanskej misie Konštantína a Metoda sa medzi starými Maďarmi o novom bohoslužobnom jazyku neuvažovalo. Arpádovci sa pragmaticky priklonili k rozšírenej latinčine. Vo vtedajších mocenských pomeroch v Európe asi nemali inú možnosť, no ich krok treba i tak považovať za ústretový voči vplyvným nemaďarsky hovoriacim obyvateľom, ktorí sa po vyhnaní Metodových žiakov Svätoplukom z Veľkej Moravy priklonili k latinčine. Na tomto príklade vidieť, že pri zrode uhorského kráľovstva nestáli bokom miestni Slovanovia, teda s veľkou pravdepodobnosťou aj predkovia dnešných Slovákov. Na to netreba zabúdať.